

II Pirms jaunas vētras

DUBULTU ĢIMNĀZIJA

Dubultu ģimnazija bija toreiz vienīgā latviešu zēnu ģimnazija cariskajā Latvijā [Kēniņa un Maldoņa ģimnāzijas bija meitenēm]. Latviskums tomēr bija ļoti ierobežots: latviešu valodu drīkstēja mācīt tikai vecākās klasēs vienu stundu nedēļā; bez tam latviešu valodā noritēja arī ticības mācības stundas. Toties skolnieku un skolotāju lielākā daļa bija latvieši. Pie ģimnazijas bija internāts, kurā dzīvoja latviešu skolnieki no dažādiem Latvijas novadiem. Tie bija toreizējās turīgās latviešu inteliģences bērni, ārstu un mācītāju dēli. Citādi skolēnu vairums bija šejienes jūrmalnieki, savā vairumā mazturīgu vecāku bērni.

Dubultu ģimnazijai bija tikai privātas ģimnazijas tiesības. Atļauju dibināt ģimnaziņu krievu iestādes piešķīra vienīgi tāpēc, ka abi vadītāji, L. Bērziņš un Fr. Šmitčens, bija pazīstami kā konservatīvi vīri, kuri nebija nekādā veidā iejaukti 1905. gada revolūcijā. Bez tam Fr. Šmitčenam bija cara administrācijā laba reputācija politiskā ziņā. Viņš bija bijis mācītājs krievu armijā krievu-japāņu kara laikā un tagad Rīgas Centrālcietuma mācītājs. Viņš bija tas, kas 1906. gada 1. decembrī bija ieradies cietuma kamerā pie Tukuma sacelšanās vadītāja, A. Jordāna, īsi pirms viņa nošaušanas. Uz Jordāna jautājumu, "Kas Jūs esat?", Šmitčens atbildējis: "Esmu tā Kunga kalps". Tad nāvei nolemtais jauneklis viņu noraidījis, teikdams: "Pēc stundas runāšu ar pašu Kungu, tāpēc ar kalpu man nav ko runāt."

Dubultu ģimnaziņu stingri uzraudzīja Rīgas mācības apgabala krievu ierēdņi, kas dažkārt negaidīti ieradās uz revīzijām. Sarunu valoda ar skolotājiem nevien stundās, bet arī starpbrīžos bija vienīgi krievu valoda. Arī vairāki

skolotāji bija krievi.

Skolas gars bija konservatīvs un disciplīna stingra. Pats direktors [jeb "bārdiņa", kā viņu skolnieki sauca] bija bargs un dusmu brīžos mēdza kliegt uz skolniekiem. Ģimnazija bija dalīta atsevišķās vīriešu un sieviešu ģimnazijās meitenēm. Internātā pat ieviesa cenzūru vēstulēm, kas bija izsūtītas no Dubultiem, jo turēja aizdomās, ka tās varētu būt mīlestības vēstules.

Lai gan abi ģimnazijas direktori [Bērziņš un Šmitchens] bija mācītāji, reliģijas mācīšana notika modernā garā. Fricis Šmitchens mūs nespieda daudz mācīties, bet aprobežojās ar paskaidrojumiem par svarīgākajām bībeles norisēm. Tad bija jāraksta rakstu darbi, bet tos Šmitchens nekad nelasīja, nelaboja un atpakaļ nedeva. Uz ceturkšņa liecībām visai klasei ielika apaļus piecniekus. Šādos apstākļos es sešos gadus Dubultu ģimnazijā reliģijas laukā maz ko iemācījos.

L. Bērziņš ar Rīgas jūrmalas progresīvo sabiedrību sakarus neuzturēja. Par ģimnazijas ārstu viņš pieņēma konservatīvu vācieti Vallenburgeru, bet nevis manu tēvu - latvieti, jo tēvam bija kreisi noskaņota cilvēka slava, un viņš darbojās progresīvajā Majoru labdarības biedrībā. Par ģimnazijas konservatīvo garu parādījās arī dažas kritiskas korespondences Rīgas demokratiskajā laikrakstā "Jaunā Dienas Lapa". Pēc vācu parauga mums bija jānēsā gaiši zaļas formas cepures ar baltām svītrām.

Starp skolotājiem bija daži kreisu uzskatu cilvēki. Tāds bija piektā gada revolucionārs Ludis Sēja, mūsu franču valodas skolotājs un klases audzinātājs, vēlākais neatkarīgās Latvijas diplomāts un ārlietu ministrs. Pāris gadus Dubultos strādāja arī mūžam uzņēmīgais matemātiķis Eduards Pulpe, vēlākais lidotājs, kas gāja bojā Pirmā pasaules karā. Viņš bija

kaislīgs sportists: viņa ietekmē Dubultu ģimnāzijā sāka spēlēt tolaik Krievijā vēl maz pazīstamo futbolu. Viņš dabūja no vietējā mežziņa brīvu pļavas gabalu Jaundubultu mežā, kur ierīkoja pirmo futbola laukumu. Varu droši teikt, ka, pamats tam, ka vēlāk dibināju "Strādnieku Sporta Savienību", bija jau likts tolaik Dubultu mežā. Mūsu ģimnazijas komanda dažus gadus vēlāk pieveica labākās Rīgas ģimnazijas un izcīnīja pirmo vietu visā Rīgas mācību apgabalā.

No progresīvajiem skolotājiem vēl jāmin valodnieks un vēlākais docents Rūdolfis Jirgens un dabaszinātņu skolotājs Matvejs Rācenis, kas mani veidoja par dabas un dzīvnieku mīļotāju, kāds esmu palicis visu mūžu, šie skolotāji dažkārt apmeklēja arī manus vecākus, sevišķi Ludviks Sēja.

Citādi bija ar skolniekiem. Mēs bijām kādi divdesmit zēni, ar kuņiem kopīgi izgāju skolas gaitas no otrās līdz septītajai ģimnazijas klasei. Jaunākajās klasēs man klājās grūti, jo biju jaunākais gados, daudzi mani klases biedri bija pat 4-5 gadus vecāki. Tad bieži nācās ciest un piedzīvot pārestības no stiprākajiem un vecākajiem skolniekiem. Attiecības uzlabojās vecākajās klasēs.

Visus sešus Dubultu gadus sēdēju vienā solā pirmajā rindā, kopā ar vēlāko dzejnieku Richardu Rudzīti, kas bija mūsu klases lielākais "zubrītājs". Īsāku laiku klasē bija vēl otrs nākošais dzejnieks - Arvīds Peine, vēlāk Jānis Sudrabkalns, bet viņam neveicās ar mācībām, un viņš drīz mūs atstāja. Draudzīgs bija garais milzis Pēteris Krievs no Smiltenes, vēlākais LSDSP biedrs 1918. gadā, un virsleitnants Kalpaka bataljonā. Jautrs un labsirdīgs bija Pauls Šmits, profesora Šmita dēls, kuņū tēvs sūtīja mācīties Dubultu ģimnāzijā no tālās Vladivostokas. Netālu no mana sola sēdēja Andrieva Niedras dēls Kārlis Niedra.

Dubultu ģimnazija deva man labu izglītību, sevišķi franču un krievu valodā. Vācu valodu jau zināju no Šveices laikiem, un tur mani skolotājs nekad neizsauca, atzīdams, ka to jau es "zinot". Mana stiprākā puse tomēr bija ģeogrāfija, vēsture un dabaszinātnes. Ieguvu arī zināšanas latviešu literātūrā, ko manā klasē mācīja Jānis Viklands, vēlākais Rīgas pilsētas valdes loceklis neatkarības gados. Viklands bija daudzpusīgs vīrs: viņš mācīja arī vingrošanu un dziedāšanu. No pēdējās gan ļoti ātri tiku atbrīvots, jo Viklands man pēc pirmā mēģinājuma pateica, lai turpmāk vairs nenākot. . . Dziedātāja balss man nebija, bet toties drīz izveidojās skaļa runātāja balss. Galvenais tomēr bija, ka mēs dubultnieki augām latviskā vidē, un bijām vismaz daļēji pasargāti no Rīgas ģimnaziju krieviskā sloga.

PIRMIE SOĻI LATVIJAS SOCIĀLDEMOKRATIJĀ

Ģimnazijas gados joprojām auga mana politiskā interese. Tēvs man deva lasīt sociāldemokrātu nelegālo literātūru, sevišķi "Cīņu", kuŗu sākot ar 1910. gadu iespieda Briselē. Lasīju arī partijas legālos laikrakstus, kas, sākot ar 1911.gadu atkal iznāca Rīgā ["Laika Balss" u.c.] un kuŗos mani vecāki bija pastāvīgi līdzstrādnieki. Bez tam tēvs, ar Brunsa vācu grāmatu veikala starpniecību Rīgā, pasūtīnāja vācu sociāldemokrātu avīzi "Muenchener Post", ko, tās nevainīgā nosaukuma dēļ, neattapīgā cara cenzūra atļāva ievest Latvijā. Tā politiskas lasāmās vielas netrūka.

1912. gadā pirmoreiz izmēģināju roku literārā laukā. Andrejs Petrevics, vēlākais neatkarības gadu deputāts, toreiz rediģēja "Laika Atbalsi", un vasaras mēnešos dzīvoja pie mums Majoros. Laikrakstam bija nedēļas sabiedriski-literārs pielikums. Petrevics uzaicināja mani tulkot kādu nodaļu par Somijas un Zviedrijas strādnieku kustību, kas bija iespiesta

Aleksandras Kolontajas tikko iznākušajā grāmatā par rietumu sociālistu darbu un dzīvi. Kolontaja, vēlāk pazīstama padomju diplomāte, tai laikā bija krievu maziniece. Tā "Laika Atbalsī" parādījās šis mans tulkojums ar parakstu - Brūno. Man vēlāk stāstīja, ka Jānis Jansons-Brauns Briselē tūlīt bija sapratis, kas šis Brūno ir, un draudzīgi zobojies: "Nu jāiet pie miera, redziet, tagad jau nāk jauni rakstītāji, kā Brūno.*

1911. gada 24.jūlijā piedalījās arī sava mūža pirmajā neatļautajā demonstrācijā. Bija miris vecs brīvības cīnītājs, jaunstrāvnieks un sociāldemokrats Jānis Pelūde. Pēcrevolūcijas gados viņš darbojās Rīgā par zvērinātu advokātu, kārtodams arodbiedrību juridiskās lietas un uzstādamies par aizstāvi politiskās prāvās. Pelūde bija ilggadīgs manu vecāku draugs. Atceros, ka Šveices gados reiz apmeklējām viņu Davosā, kur viņš sanatorijā ārstēja tuberkulozi. Diemžēl, šī slimība viņu vēlāk tomēr pieveica.

Latvijas Sociāldemokrātijas Rīgas komiteja rīkoja Pelūdes izvadīšanu, pārvēršot to politiskā demonstrācijā par aizgājēja uzskatiem. Gājienā, kas virzījās cauri pilsētai uz Tukuma staciju, no kuņas šķirstu pārveda uz dzimto pagastu, piedalījās ap 2.000 cilvēku. Demonstranti nesa vainagus ar sarkanām un melnām lentām no dažādām strādnieku legālajām biedrībām. Visu vidū izcēlās liels vainags ar toreiz bīstamo lentas uzrakstu "Mūsu dārgajam biedram Pelūdem - Latvijas Sociāldemokrātijas Centrālkomiteja". Tuvojoties stacijai, demonstranti dziedāja revolucionāras dziesmas. Vareni atskanēja populāra cīņas dziesma, poļu "Varšavjanka":

Ienaida negaisi pāri mums krājas.

Tumsības spēki mūs spaida un māj.

Kaujā pret naidniekiem biedri jau stājas.

Cīņai vēl gala viss neparedz skats.

Tomēr mēs pacelsim lepni un brīvi

Karogu cīņā par strādnieku dzīvi.

Policija, kas reakcijas gados bija atradusi no demonstrācijām, bija pārsteigta un nespēja iejaukties. Tā bija pirmā iespaidīgā politiskā demonstrācija, kas rādīja, ka apstākļi atkal ir mainījušies. Rīgas organizētie strādnieki ar jauniem spēkiem devās cīņā, pret cara patvaldību.

Ap to pašu laiku piedzīvojām smagu triecienu. Manas mātes māsa Kate Šulce-Veilande, kas bija precējusi jaunstrāvnieku un partijas darbinieku K. Šulcu, bija ierīkojusi savās lauku mājās, jau agrāk minētajos Jēkabnieku "Vančos", slepenu partijas spiestuvi. Iespiešanas darbus strādāja mans radnieks Kristaps Veilands. Taču slepenpolicija bija izsekojusi Kates gaitām, kad viņa ar iespiestajiem uzsaukumiem brauca uz Rīgu, lai tos nodotu Centrālkomitejas sakarniekam. Kate bija no Rīgas atbraukusi uz Jūrmalu pie mums, un šeit mūsu dzīvoklī žandarmi viņu apcietināja. Viņi izdarīja arī pamatīgu kratīšanu, kas ilga vairākas stundas. Kamēr žandarmi pārmeklēja visas istabas un pārcilāja daudzās grāmatas, tēvs izdevīgā brīdī lika man par Kates apcietināšanu ziņot kādai partijas darbiniecei turpat Majoros, lai brīdinātu Kates mājiniekus "Vančos". Tā nebija viegla lieta, nepamanītam izlavīties no policijas apsargātās vasarnīcas. Man tomēr izdevās dārzā pārlekt pār sētu uz kaimiņa māju un netraucēti tikt uz ielas.

Ziņu nodevu, bet, kā vēlāk noskaidrojās, tā nāca par vēlu. jo kratīšana vienlaicīgi notika kā Majoros, tā uz laukiem Jēkabniekos. Kati apcietināja un aizveda, bet pie maniem vecākiem neatrada nekā kompromitējoša; tāpēc mūsu ģimenei arī šoreiz briesmas pagāja garām. Kati

notiesāja ar izsūtīšanu un mūža noņemšanu. Viņa līdz 1917. gada revolūcijai dzīvoja Sibīrijas taigā, tālajos Jeņisejas guberņas ziemeļos. Pēc revolūcijas viņa atgriezās Latvijā, bet iedragātā veselība ilgi neizturēja, un 1920. g. viņa mira.

IESTĀŠANAS PARTIJA 1913. GADA

Bija pienācis laiks arī man stāties sociāldemokratijas ierindā. 1913. g. biju kļuvis 14 gadu vecs, mācījos ģimnazijas 6. klasē, un biju atradis sev dažus politiskus domu biedrus skolnieku vidū. Nolēmām nodibināt partijas pulciņu, un mani ievēlēja par tā pārstāvi. Tā kā Jūrmalā partijas organizācijas vairs nebija, tad tēvs mani iepazīstināja tieši ar nelegālās Centrālkomitejas locekli V. Rikveili, un viņš mūs uzņēma partijā.

Pulciņā diskutējām par aktuāliem politiskiem jautājumiem un partijas taktiku. Toreiz Latvijas Sociāldemokratiju vadīja mazinieciska Centrālkomiteja, kuŗu sīvi apkaŗoja latviešu lielnieki, kas galvenam kārtām pulcējās Rīgas organizācijas 4. [Aleksandra vārtu] rajonā. Mēs, dubultnieki, pieslējāmies mazinieciskajam virzienam un atbalstījām Centrālkomiteju. Partijā tolaik bija 3.000 organizētu biedru, kuŗu lielākā daļa, 2.000. darbojās Rīgā. Latvijas rūpniecības un strādnieku kustības centrā.

Tur bija radusies virkne rosīgu izglītības, arodniecisku un patērētāju biedrību, kas darbojās legāli. 1914. gadā Rīgā darbojās 14 arodbiedrības ar 7.800 biedriem, bet legālajās biedrībās visā Latvijā bija ap 25.000 biedru.

Ļoti svarīgas bija arī strādnieku slimokases, kas dibinājās uz 1912. gada Valsts Domē pieņemtā progresīvā apdrošināšanas likuma pamata, kuŗa izstrādāšanā aktīvu dalību ņēma Rīgas sociāldemokratiskais domnieks Dr.

Andrejs Priedkalns. 1914. gadā Vidzemē un Kurzemē darbojās 82 slimokases ar 88.661 dalībnieku un vēlētām valdēm, šīs kases darbojās sociāldemokratu vadībā.

Legālajās kultūras biedrībās bija arī radikāli un jauni inteliģenti, kas simpatizēja partijai. šinīs legālajās organizācijās auga un veidojās jauna pēcrevolūcijas strādnieku partija, kas pati prata kārtot savas lietas. Partijas sastāvs bija mainījies, vecie piektgadnieki bija izklīduši trimdā un Sibīrijas Taigās, kā arī uz laiku atrāvušies no partijas. Partijas statistika rādīja, ka 1913. g. tikai 19.8% biedru bija piektgadnieki, visi pārējie bija jauni strādnieki, kas iestājās partijā pēcrevolūcijas gados.

Partijas legālais laikraksts "Dzīves Balss", salīdzinot šīs abas paaudzes, 1913.gadā rakstīja: "1905. gads daudziem strādniekiem bija pavirša aizraušanās, kas saplaka līdz ar neizdevušos revolūciju. Tagad, turpretī, uz Latvijas sabiedriskās dzīves skatuves lēniem, bet drošiem soļiem arvien noteiktāk nostājas šķiras apzinīgais strādnieks. Visa kustības vadība tagad pašu darba strādnieku rokās". Arī partijas sastāvs bija tīri strādniecisks. Tā, piem., pēc nelegālās aptaujas 1913. gadā noskaidrojās, ka 97% biedru lielajā Rīgas organizācijā bija strādnieki.

Diezgan plaša bija legālā sociāldemokratiskā prese - laikraksti, kuŗus gan bieži konfiscēja un tiesa aizliedza, bet tie arvien atkal iznāca ar citu, ļoti līdzīgu nosaukumu, piem., "Laika Balss" vietā nāca "Laika Atbalss", tad "Jaunais Laiks" u.t. t. No 1911. gada līdz Pirmā pasaules kara sākumam 1914. gadam sociāldemokratu laikraksts paguva deviņas reizes mainīt savu nosaukumu. Varējām lasīt arī legālo mēnešrakstu "Arodnieks", kas iznāca nepārtraukti 6 gadus [1909-1915]. Demokratisks advokāts Gustavs Zemgals izdeva literāri-polītisku mēnešrakstu "Domas", bet

līdzstrādnieku vairums bija radikāli un sociāldemokrātiski publicisti, kuŗu lielākā daļa tolaik dzīvoja emigrācijā. Vēl bija Ē. Pīpiņa demokrātiskā dienas avīze "Jaunā Dienas Lapa", kas daļēji turpināja vecās "Dienas Lapas" tradīcijas. Vairākas reizes gadā saņēmām arī nelegālo "Cīņu", ko iespieda Briselē un pa slepeniem ceļiem [galvenokārt ar latviešu jūrnīeku palīdzību] iesūtīja Latvijā. Vārdu sakot, politiskas periodikas mums toreiz netrūka.

Pirmskaŗa gados, kad kā ierindnieks ienācu Latvijas sociāldemokrātijā, tiku jau no paŗa sākuma ierauts virzienu cīņā starp lieliniekiem un maziniekiem. Politiska starpība tolaik galvenā kārtā koncentrējās ap taktikas jautājumiem. Lielinieki izvirzīja ļoti radikālas un toreizējos carisma apstākļos nereālas prasības, kā, piem., demokrātiskas republikas radīšanu. Mazinieki, turpretī, koncentrēja partijas aģitāciju ap prasībām pēc politiskas brīvības, cerot šādā ceļā panākt pakāpenisku valsts demokratizāciju. Šinī nolūkā mazinieciskā Centrālkomiteja, sākot ar 1911.g., izvērŗa plaŗu kampaņu par t.s. "koalīcijas brīvību". Ar ŗo saukli toreiz saprata biedroŗanās, preses, sapulŗu un streiku brīvību, kur ietilpa arī politisko partiju pielaiŗana. Tā bija arī cīņa par Latvijas sociāldemokrātijas legalizēŗanu. Mans brālēns Kristaps Eliass, viens no latvieŗu mazinieku idejiskajiem vadītājiem, toreiz "Cīņas" 120. numurā rakstīja: "Koalīcijas brīvība ir pati svarīgākā un strādnieciskā no visām mūŗu programmas prasībām. Piemēram, strādnieku kustība var pastāvēt bez demokrātiskas republikas, bet tā nekur un nekad nav pastāvējusi bez koalīcijas tiesībām". ŗis mazinieciskais sauklis pēc "koalīcijas brīvības" kļuva par Latvijas Sociāldemokrātijas galveno vadlīniju 1911. - 1914. g., kamēr vien partiju vadīja Rikveiŗa un Caunes mazinieciskā Centrālkomiteja. Tā bija nemitīga cīņa par brīvību, ko visu pauda partijas propagandisti un žurnālisti: laikrakstos, uzsaukumos,

runās, streikos, demonstrācijās un Valsts Domei iesūtītās petīcijās no Rīgas fabrikām. Ar šo brīvības saukli 1912. gadā tika ievadīti jauni strādnieku kustības uzplūdi Latvijā, kas tūlīt izpaudās augošā streiku kustībā. Streikotāji nāca ar tiklab saimnieciskām, kā arī politiskām prasībām, starp kurām dominēja politisko brīvību prasība. 1912. gadā Latvijā streikoja 63.000, 1913. gadā 180.000, bet 1914. gadā jau 370.000 strādnieku. Reakcija bija pārvarēta, politiskā dzīve ritēja atkal strauji, un mums visiem atvērās labākas nākotnes apvārsņi. Dzīve toreiz likās cerību pilna.

Augošajai streiku kustībai bija arī svarīga nozīme manā personīgā dzīvē un politiskā attīstībā. Tā kā Rīga, pēc streikotāju kopskaita, tolaik izvirzījās pirmajā vietā visā plašajā Krievijā, tad Pēterpils sociāldemokrātiskie laikraksti bija ieinteresēti iegūt pastāvīgus pārskatus un rakstus par streiku kustību Latvijā.

Uz Rīgu 1913. gadā bija tolaik izsūtīts viens no krievu maziņu vadoniem Jāzeps Isuvs [Michails], kas bieži apmeklēja mūsu ģimeni. Viņš bija vecs sociāldemokrāts, krievu partijas CK loceklis, ļoti inteliģents cilvēks un labs žurnālists. Isuvs bija viens no toreiz nedaudzajiem maziņiem, kas bija pilnīgi izpratis lielniecisma diktatoriskos nolūkus un tāpēc uzstājās kā nesamierināms viņu pretinieks. Isuvs bija maza auguma, tumšiem matiem un bārdu, gaišām acīm. Ietekmīgs runātājs. Viņš bija Lietuvas žīds, dzimis Sauju apriņķī.

Viņš uzaicināja mani kļūt par Pēterpils maziņieciskā laikraksta "Rabočaja Gazeta" [Strādnieku Avīze] Rīgas korespondentu. Lai Pēterpils redaktori zinātu, ka raksti nāk no manis, tad turpat notika manas literārās kristības, un man piešķīra ģeometrisko pseudonimu Tangens. To lietoju nevien šai krievu maziņu laikrakstā, bet vēlāk arī latviešu presē

Pirmā pasaules kara laikā un arī 1917. un 1918. gada partijas darbā. Tā sākās mana līdzdarbība krievu mazinieku presē, kas turpinājās līdz 1915. gada pavasarim, kad valdība uz kaņģastāvokļa pamata to aizliedza. Bija pārdzīvojums, kad 55 gadus vēlāk, strādājot Stokholmas universitātes slavu bibliotēkā, man izdevās iegūt no Ļeņingradas Saltikova-Ščedrina bibliotēkas mikrofilmas, kas saturēja daļu no šiem maniem skolnieka laika rakstiem krievu presē!

MAZINIEKI UN LIELINIEKI

Ar šo līdzdalību sākās mana sadarbība ar krievu maziniekiem un draudzība ar Iusu [1878-1920]. Vasarās viņš dzīvoja Jūrmalā un tad vēl biežāk mūs apmeklēja. Iusvs bija sīki informēts par Ļeņina gaitām un viņa patiesajiem nolūkiem. Viņš jau toreiz [1913. un 1914. gadā] noteikti apgalvoja, ka Ļeņins ir sašķēlis Krievijas sociāldemokratiju uz visiem laikiem. Toreiz Prāgā bija tikko notikusi Ļeņina grupas sasaukta konference, kas pilnīgi patvarīgi izsludināja sevi par vienīgo partijas pārstāvību un nodibināja savu lielniecisko partiju. Tā vēlāk 1918. gadā atmeta sociāldemokratijas nosaukumu un pārdevējās par komunistu partiju.

Iusvs ieskatīja, ka nu pienācis laiks maziniekiem un arī Latvijas sociāldemokratijai izšķirties un atnest ilūzijas par partijas vienības atjaunošanas iespēju nākotnē. Pēc šī noteiktā mazinieka domām, tāda vairs nebija iespējama, un Ļeņins to nekad vairs nepielaidīs. Sarunas ar Iusu mani stipri ietekmēja, un arī es kļuvi viņa nesamierināmi mazinieciskās līnijas atzinējs.

Šādi uzskati tolaik Latvijas sociāldemokratijas mazinieciskajam vairākumam un tā vadoņiem likās pārspīlēti

frakcionāri. Arī mani vecāki, kas pēdējos pirmskaņa gados paši vairs neietilpa Centrālkomitejā, bet tomēr bija tās pastāvīgie padomnieki, nepievienojās tik krasai stājai. Mūsu partijas Centrālkomiteja gan asi nosodīja "Ļeņina grupas konferenci" Prāgā, norādīja, ka tā "piesavinājās visas partijas konferences nosaukumu" un apzīmēja to par partijas šķelšanu, bet tai pašā laikā Latvijas sociāldemokrātija joprojām atzina, ka jācīnās par partijas vienības atjaunošanu. un par visām lietām jāuztur, pretēji krieviem, savas latviešu partijas vienība.

Latviešu sociāldemokrāti ironizēja par krievu strīdiem kā tipisku krievu parādību, kuŗu dēļ nedrīkstētu šķelt partiju. Kādā rakstā. "Cīņas" 110. numurā, ar zīmīgo virsrakstu "Kā krievu biedri 'apvienojas' jeb pasaka par balto gailīti", Kr. Eliass rakstīja: "Mums. latviešiem, kam izdevies nostādīt organizācijas lietu pareiza stāvoklī, var izlikties visaugstākā mērā absurds un neizprotams tas fakts, ka krieviem organizatoriskos jautājumos grupējas frakcijas un attīstās frakcionāra cīņa".

Ka aiz šiem organizatorisko jautājumu strīdiem, kas patiesība bija jau sākušies 1903. g.. slēpās Ļeņina varaskāre un lielnieku vēlāko diktatorisko uzskatu pamats, tas tikai retam toreiz bija skaidrs. Arī politiskās un taktiskas domstarpības, kas šķīra maziņiekus no lieliniekiem, toreiz vēl nebija pārāk dziļas. Lieliniekus uzskatīja par radikāliem sociāldemokrātiem un dogmatiskiem marksistiem, bet tādi bija arī rietumu zemju legālajās masu partijās, piem., lielajā vācu sociāldemokrātijā. Tomēr šinīs partijās bija saglabāta partijas vienība. Kāpēc lai no šīs vienības. kas, pretēji krieviem, bija svēta latviešu sociāldemokrātu tradīcija un lepnums, kopš partijas dibināšanas 1904. gadā, lai tagad atteiktos Ļeņina skaldīšanas politikas dēļ? Turklāt Latvijas sociāldemokrātija, ar saviem 3.000 nelegāli organizētajiem

biedriem, 1913. g. bija stiprāka nekā krievu lielnieku un maziņu organizācijas kopā visā plašajā Krievijā! Lielāko un organizatoriski priekšzīmīgi izveidoto partiju skaldīt, dažu domstarpību un Ļeņina patvarību dēj, latviešiem likās pilnīgi neiespējama lieta.

Latvijas Sociāldemokrātijas politika 1911. -1914. gadā bija maziņieciska, un krievu strīdos latviešu partija atbalstīja maziņiekus. Latviešu partija bija arī galvenā ierosinātāja visu krievu un nekrievu nelielniecisko organizāciju konferencei, kas 1912. gada augustā sanāca Vīnē un nodibināja Krievijas sociāldemokrātijas pretlielniecisko vadību - Organizācijas komiteju, kas kļuva par maziņu galveno centru. Latvijas partijas vadība bija maziņieciska, tikai tā negribēja atteikties no partijas vienības tiklab Latvijā, kā arī Krievijā.

Drīz vien apstākļi saasinājās. Runājot Ļeņina vārdiem. "latviešu lielnieki iesāka kaņģājienu pret savu Centrālkomiteju". Viņi 1912. g. vasarā, slepenā apspriedē Rīgā, nodibināja savu lielniecisko centru, kuŗa uzdevums bija apkarot maziņiecisko partijas CK vadību. Ārzemēs viņi sāka izdot savu "Biļetenu", kas kļuva par lielnieku frakcijas orgānu Latvijas Sociāldemokrātijā. Krievu lielnieku CK piešķīra 1913. gada naudas pabalstu latviešu lielniekiem. Tā, ar krievu naudu, Lencmanis, Eiche, Bērziņš u. c. lielnieki cīnījās pret latviešu partijas vadību. Ļeņina nolūks bija lietot visus līdzekļus, lai iekārotu Latvijas Sociāldemokrātijā.

Lai gan šī latviešu lielnieku slepenā šķelšanas darbība bija zināma maziņieciskai Centrālkomitejai, tā tomēr nevērsās pret to ar disciplināriem sodiem. Lielnieku rīcība bija rupjš statūtu pārkāpums, un nelegalā centra vīrus varēja izslēgt no partijas. Taču tas būtu nozīmējis partijas šķelšanos, un tāpēc Rikveīla-Caunes Centrālkomiteja to nedarīja, bet koncentrēja savu pret darbību lielnieku kaņģājienu idejiskā

pretsitienā. Šī stāja drīz izrādījās par kļūmīgu.

1914. GADA BRISELES KONGRESS

Tuvojās partijas 4. kongress, un tur cara žandarmērija ar savām pret maziņu vadību vērstajām represijām palīdzēja lieliniķiem vēlēšanu cīņā. 1913. gada 10. jūnijā, Sarkandaugavas mežā, apcietināja centrālo propagandistu kolēģiju, bet 4 dienas vēlāk pie Babītes ezera, arī CK pilnā sastāvā. Tādā kārtā maziņu vadība bija iznīcināta, un tā nespēja ietekmēt šejienes organizācijas kongresa delegātu vēlēšanu laikā. Ar lielām grūtībām dažiem maziņeciskiem strādniekiem izdevās pēc ilgāka pārtraukuma sastādīt jaunu CK un vadīt partiju līdz kongresam.

Kongress sanāca Briselē un turpinājās no 1914. g. 26. janvāra līdz 2. februārim. No 18 balsstiesīgajiem delegātiem 8 bija maziņieki, 8 lieliniķi un divi bija samierinātāji. Viens no tiem bija Liepājas organizācijas delegāts Pēteris Augulis, kas vēlāk tika atmāskots kā cara žandarmērijas aģents [ar 300 rubļu mēnešalgu] un 1919. gadā nošauts. Šis provokators bija arī nodevis maziņecisko CK 1913. gada vasarā. Augulis kongresā pirmajās sēdēs turējās kopā ar maziņiekiem, bet tad pēkšņi paziņoja, ka lieliniķu argumenti esot viņu "pārliecinājuši", un pēc tam balsoja kopā ar lieliniķiem. Daudzus gadus vēlāk, strādājot Hūvera institūtā Stanfordā, kur tagad atrodas cara "Ochrankas" ārzemju arhīvi, varēju pārliecināties, ka Auguļa "uzskatu maiņa" notika pēc tiešas policijas departamenta pavēles. Šī departamenta politikas mērķis bija, ar savu aģentu palīdzību, atbalstīt Ļeņina lieliniķus, lai tā grautu Krievijas strādnieku kustības vienību. Policijas departamentam bija tāpēc izdevīgi atbalstīt lieliniķu uzvaru arī Latvijas Sociāldemokratijā, kas, pēc departamenta domām, izraisītu partijas šķelšanos. Turklāt lieliniķi bija solījuši ievēlēt Auguli partijas CK, un tādā

kārtā žandarmērija iegūtu savu aģentu pašā partijas vadībā, kas visā Latvijas Sociāldemokratijas pastāvēšanas laikā nekad vēl nebija noticis. Tādā veidā lielinieki kongresā uzvarēja ar cara policijas departamenta tiešu palīdzību.

Kongresā, starp citu partiju pārstāvjiem, kā viesis piedalījās Ļeņins. Viņš faktiski vadīja latviešu lielinieku frakciju, sēdēdams turpat aiz zāles durvīm un sekodams lēmumu pieņemšanai, ko viņam tulkoja lielinieku vadītāji. Visu to sīki attēloja viens no maziņu vadītājiem, V. Caune, kas tūlīt pēc atgriešanās no kongresa. 1914. gada februāra sākumā, ieradās Majoros, lai informētu manus vecākus par kongresa gaitu; es šinī sanāksmē biju klāt.

Pēc karstām debatēm kongress nolēma pārtraukt LSD sakarus ar krievu maziņu Organizācijas komiteju, bet maziņi tomēr panāca noliegumu, saistīties ar Ļeņina partiju. Par šo maziņu priekšlikumu balsoja 14 no 18 delegātiem, tātad arī 6 lielinieki. Par to Ļeņins bija gauži neapmierināts un īsi pēc kongresa kādā vēstulē rakstīja: "Es visādi cīnījos, bet samierinātāji uzvarēja". Latvijas sociāldemokratijai vajadzēja turpmāk ieturēt neitrālu viedokli, nesaistoties ne ar krievu maziņiem, ne lieliniekiem.

Kongresa lēmumi vēl nebūtu nodevuši partiju lielinieku rokās. Tas notika ievēlot CK vienīgi viņu ļaudis, to skaita arī provokatoru Auguli. Šī tīri lielinieckā CK, ignorējot Briseles kongresa lēmumu, jau 1914. gada beigās saistījās ar krievu lieliniekiem un 1915. gada sākumā izslēdza no partijas lielāku skaitu maziņu.

V. Caune mums pastāstīja, ka pēc Briseles kongresa nobeiguma maziņieciskie un nelielinieckie delegāti noturējuši separātu apspriedi, lai lemtu, ko tālāk darīt. Šinī apspriedē Jānis Jansons, kas patiesībā nebija maziņieks, bet

samierinātājs, dedzīgi uzstājās par to, lai vecā, mazinieciskā CK "neatdod partiju lieliniekiem". Viņš ieteica atšķelties no lieliniekiem un darboties patstāvīgi. Pārējie mazinieciskie delegāti tomēr negribēja šķelt partiju un loloja ilūzijas, ka viņiem līdz nākamajam kongresam izdosies atkarot vadību partijā. 17 gadus vēlāk toreizējais mazinieku vadonis Caune atzina, ka šāda rīcība bijusi liktenīga kļūda. Viņš, cita starpā, savās atmiņās rakstīja: "Mēs, nelielinieki, būtu pareizāk darījuši, jau toreiz kongresā atšķēloties un nodibinot savu partiju, kamēr vēl bija veselas partijas organizācijas, bet mums trūka drosmes. Tās trūka tādēļ, ka pārlietu stipra bija partijas vienības tradīcija". Tā bija liktenīga kļūda, garām palaista vēsturiska iespēja.

Dažas dienas vēlāk V. Cauni apcietināja, un līdz ar to maziņieki pazaudēja vienu no saviem aktīvākajiem organizatoriem. Viņu bija nodevis tas pats provokators Augulis, kas tagad sēdēja lielinieckajā partijas Centrālkomitejā. Palika vēl V. Rikveilis un Pekmanis [Adata]. bet rudenī apcietināja arī Rikveili. Maziņiekiem nebija sava centra, kas viņu darbu partijā saskaņotu un vadītu. Partijas vienība un disciplīna vēl bija tik stipra, ka šādu atsevišķas frakcijas dibināšanu, kopīgā partijā, maziņieki neuzskatīja par iespējamu. Viss tas radīja sajukumu maziņieciskajos partijas biedros un palīdzēja lielinieku vadībai iekārot dažus agrāk maziņieciskus Rīgas organizācijas rajonus. Maziņieki pulcējās šinī laikā ap Rīgas strādnieku izglītības biedrību "Uguns". Arī arodbiedrībās un slimokasēs maziņiekiem bija liela ietekme.

1914. g. rudenī, partijas Rīgas komitejā, noteikšanu ieguva t. s. "kreisie lielinieki", ar kādu agresīvu un histērisku pusintelligentu R. Salnu priekšgalā. Tie panāca decembrī lēmumu par "Uguns" boikotēšanu, bet 1915. gada martā viņu ietekmētā Rīgas organizācijas konference nolēma vairākus

brīvībā palikušos maziņiekus, ar Pekmani-Adatu priekšgalā, izslēgt no partijas.

Pēc tam vairāki simti partijas biedru izstājās tādejādi protestēdami pret lielinieku vardarbību. Mazinieki tomēr nebija zaudējuši savu ietekmi Rīgas strādnieku legālajās organizācijās. Savu uzskatu propagandai Pekmanis, Grasis u.c. maziņieki tolaik izlietoja demokratisko laikrakstu "Jaunā Dienas Lapa", bet 1915. gada otrā pusē "Jauno Vārdu". Ir iemesls teikt, ka, ja pasaules karš nebūtu uz vairākiem gadiem sagrāvis latviešu strādnieku kustību, maziņieki jau toreiz būtu varējuši radīt savu partiju, un tai pamazām būtu pieslēgušies arī liela daļa "samierinātāju", kas pagaidām palika vēl vecajā, lielinieku vadītajā partijā. Taču pasaules vēsturiskie apstākļi gāja citus ceļus, šie liktenīgie apstākļi nāca par labu latviešu lieliniekiem.

LATVIJAS SOCIĀLDEMOKRATIJAS PIRMSKARĀ VADĪTĀJI

Šinī posmā man nācās tuvāk iepazīties ar virkni sociāldemokratijas darbinieku. Mani vecāki 1913. gadā par saviem ārsta darba ienākumiem uzcēla ziemai piemērotu divstāvu māju Majoros. Tirgoņu ielā [tagad Kooperācijas iela] nr. 15. Tur nelegālie darbinieki bieži ieradās uz pārrunām.

Visvairāk mūs apciemoja V. Rikveilis [1874-1940]. Šis krāsotājs bija viens no LSDSP dibinātājiem 1904.g. Pēc tam viņš dažādos laikmetos darbojās partijas Centrālkomitejā un bija tās sekretārs. Viņš bija īsts latviešu strādnieku kustības vīrs. Pats strādnieks, audzis un veidojies Latvijas sociāldemokrātijā. Rikveilis bija arī viens no tiem izcilajiem darbiniekiem, kas vadīja partijas darbu grūtajos reakcijas gados, kad partijas inteliģentu lielais vairums meklēja

drošību ārzemēs vai devās studēt uz Maskavu. Rikveilis bija ievērojams konspirators: žandarmērija viņu vairākas reizes apcietināja, bet vienmēr bija spiesta atbrīvot pierādījumu trūkuma dēļ. Arī 1914. gadā viņu apcietināja un izsūtīja uz Astrachanu. Tikai uz kaņģestāvokļa pamata, kas deva iekšlietu ministram tiesības sodīt administratīvā kārtā. Gara auguma, kustīgs, ar stingru uzstāšanos, viņš bieži uz pāris stundām parādījās mūsu dzīvoklī, lai apspriestos ar maniem vecākiem, un tad ar nākamo vilcienu devās atpakaļ uz Rīgu.

No Pēterpils vasarās atbrauca Krievijas valsts domnieks Andrejs Priedkalns [1873-1923], kas piecus gadus pārstāvēja Rīgu Valsts Domē [1907 - 1912. g.]. Viņš bija vecs sociāldemokrāts, pēc profesijas ārsts, un Domē izcēlās kā lietpratējs sociālajā likumdošanā. Viņš, kā sociālo jautājumu komisijas loceklis, aktīvi piedalījās 1912. gada strādnieku apdrošināšanas likuma izstrādāšanā, kam bija progresīvs raksturs. 1912. gadā viņš iesniedza Valsts Domē demokrātiskas Vidzemes un Kurzemes pašvaldības likuma projektus. Priedkalns bija sirsnīgs un labsirdīgs cilvēks un rūpīgs darbinieks, taču liels runātājs viņš nebija.

Otrs vasarnieks, kas mūs apmeklēja "suņu dienās", bija Jūlijs Daniševskis. Viņš 1909. g. aizbrauca uz Maskavu un, kopā ar savu toreizējo sirdsdraugu Marģeru Skujenieku, iestājās Šanavska komercinstitūtā. Daniševskis pagriezās partijai muguru un rakstīja vienīgi pilsoniskos laikrakstus un žurnālos - Liepājas "Dzīvē", Rīgas "Jaunajā Dienas Lapā", Benjamiņa "Tagadnē" u.c. Atceros, ka viņš reiz pie vakariņu galda strupī noteica, ka viņa sakari ar sociāldemokrātiem tagad esot izbeigušies uz visiem laikiem. Mūsu vecais draugs Jūlis izrādījās iedomīgs un savas karjeras taisītājs. Kad partija bija iedzīta pagrīdē un nevarēja kārtīgi maksāt par viņa rakstiem, viņš no tās uz laiku aizgāja.

Uzskatu stingrība nebija Daniševska stiprā puse. To

pierādīja viņa politiskā stāja pāris gadus vēlāk. Kad grūtākais reakcijas laiks bija pārdzīvots, un strādnieku kustība, sākot ar 1912. gadā atkal pieauga, sociāldemokrātu partijai radās iespēja legāli izdot laikrakstus. Tad arī Daniševskis 1913. gadā atgriezās partijā. Viņš tolaik aizstāvēja maziniecisku politiku, un tāpēc Rikveiļa vadītā Centrālkomiteja viņu 1913. gada decembrī, uz manu vecāku ieteikuma pamata.

Iecēla par partijas legālās avīzes "Dzīves Balss" redaktoru. 1914. gadā, pēc lielnieku uzvaras partijas kongresā. Daniševskis izturējās svārstīgi un aizstāvēja samierināšanos. Pēc kara sākšanās, viņš atkal pieslēgās maziniekiem un apkaņoja lielnieku noraidošo nostāju pret strādnieku organizāciju piedalīšanos palīdzības komitejas dibināšanā karā cietušajiem bezdarbniekiem. Viņu ievēlēja komitejā kā vienu no mazinieku kandidātiem. Kāds no tā laika progresīvajiem laikrakstiem atklāti rakstīja, ka šo lielnieku apkaroto "bada komiteju" dibināja "daži mazinieki [K. Grasis. P. Adata un J. Daniševskis]". Par šīs mazinieciskās komitejas dibināšanu Vidzemes gubernators pavēlēja Daniševski 1914. gada novembrī apcietināt un izsūtīt uz Narimas apgabalu.

Otrs maskavietis, Andrejs Petrevics [1883/1939], studēja tanī pašā komercinstitūtā. Viņš palika uzticīgs partijai un atrada laiku būt par sociāldemokrātu legālo laikrakstu redaktoru. Viņš rediģēja 1912. gadā "Laika Atbalsi". 1913. gadā "Arodnieku" un "Dzīves Balsi". Petrevics bija 1905. gada revolūcijas dalībnieks, labs runātājs un jautrs cilvēks. Viņa dēls pēc Otrā pasaules kara izceļoja uz ASV.

1914. gadā no izsūtījuma Toboļskas guberņā Sibīrijā, atgriezās Ansis Buševics [1878-1943], viens no LSDSP dibinātājiem un 1905. gada revolūcijas vadītājiem. Viņš bija lībju izcelsmes, maza auguma, liels praktiķis, ļoti neatlaidīgs,

bet pavisam slikts runātājs. Buševics bija veikls jurists un daudz rakstīja sociāldemokratiskā presē. Pēc atgriešanās no Sibīrijas viņš dažas nedējas nodzīvoja pie mums Majoros. Viņš mācēja ilgi un interesanti stāstīt par savu izsūtījuma laiku lielās Obas upes krastos un Sibīrijas taigā. Viņš bija kaislīgs makšķerēšanas un ar makšķerēšanu bija nodarbojies arī Sibīrijā. Ne par velti Buševica pseudonims partijā bija - "Zvejnieks".

1910. gadā Platones "Zilēnos", kur pavadīju vasaras mēnešus, mana māte, Jāņu vakarā, ieradās kopā ar kādu Pēterpils studentu, kam uz laiku vajadzēja patvērumu no policijas vajāšanas. Šis jautrais un ļoti temperamentīgais tieslietu students bija Fēlikss Cielēns, vēlākais Saeimas deputāts un ārlietu ministrs. Viņam patika dziedāt. Bieži dārza "saulainā stūrītī", vai Platones upes līčos pie ugunsкура, dziedājām revolucionāras un krievu studentu dziesmas. Viena no iemīļotākajām bija:

"Strauji kā vilņi rit mūsu mūža dienas".

Cielēns tanī pašā gadā emigrēja uz ārzemēm un 1913. gadā salaulājās ar manu māšicu Maiju Eliasi. Tanī pašā gadā viņš uz īsu laiku atgriezās Latvijā un apmeklēja mūs atkal Majoros. Nu jau viņš ar pseudonimu Cinis bija kļuvis pazīstams sociāldemokrātu žurnālists, kuŗa raksti bieži parādījās legālajā un nelegālajā presē. Cielēns daudz stāstīja par saviem novērojumiem Vakareiropas politiskajā dzīvē.

PIRMAIS PASAULES KARŠ

Šai puslīdz normālajai dzīvei svītru pārvilka Pirmais pasaules karš, kas sākās 1914. gada augustā. Mans tēvs paguva savā jaunceltajā mājā nodzīvot tikai vienu gadu. 1914. gada jūlijā viņu mobilizēja kā kara ārstu un aizrāva

kaŗa gaitās.

Kaŗš vienā rāvienā izjauca Rīgas normālo dzīvi: iesaukto skaitā bija arī daudzi sociāldemokrati, kas izklīda pa visām Krievijas frontēm. Latvijas un sevišķi Rīgas lielā rūpniecība drīz pēc kaŗa sākuma nonāca grūtībās, jo vairs nevarēja iegūt ārzemju izejvielas, bet Krievijas dzelzceļi bija pārslogoti ar militāru transportu un nespēja vairs apgādāt izejvielas un akmeņogles no Krievijas. Rūpnīcu lielais vairums sašaurināja savu darbību, bet daļa to pilnīgi pārtrauca. Sākās bezdarbs, un daudzi tūkstoši strādnieku nonāca trūkumā.

Pēdējo politisko akciju pirmskaŗa strādnieciskā Rīga veica 1915. gada aprīlī, īsi pirms lielās evakuācijas. Tad notika pēdējas vēlēšanas Vidzemes guberņas strādnieku apdrošināšanas lietu komisijā. Slimokašu pārstāvjiem bija jāievēl strādnieku pārstāvji šinī iestādē. Slimokašu delegātiem, kas pārstāvēja 88.000 rūpniecības strādnieku, bija jāizšķiras starp diviem kandidātu sarakstiem: viens bija lielnieciskas. un to atbalstīja partijas aparāts, otrs bija mazinieciskas. Delegātu vairākums [40 pret 31] nobalsoja par maziniekiem, un komisijā par strādnieku pārstāvjiem ievēlēja tikai maziniekus. Tā šīs 1915. gada 11. aprīļa vēlēšanas beidzās ar spožu mazinieku uzvaru. Tas bija gaišs pierādījums tam, ka Rīgas strādnieki nesekoja lieliniekiem, kas 1914. g. bija sagrābuši partijas vadību savās rokās. Par šīm lietām rakstīju savā pēdējā rakstā, ko nosūtīju krievu mazinieku laikrakstam Pēterpilī ar nosaukumu "Baltijas strādnieki kaŗa laikā".

Tieši šinī grūtajā stāvoklī latviešu organizētajā strādniecībā notika politisks lūzums: tās vairākums nostājās pret lieliniekiem, lai gan aiz tiem stāvēja vecās sociāldemokratu partijas aparāts. Kaŗa pirmajos mēnešos,

kad Rīgā sākās liels bezdarbs, un daudzas karā iesaukto strādnieku ģimenes nonāca trūkuma. 37 Rīgas strādnieku biedrību pārstāvji 1914. gada 4. novembrī ievēlēja strādnieku palīdzības komiteju, kur bija 21 loceklis. Tās priekšgalā atradās, citu starpā, maziņš J. Daniševskis. Dr. A. Priedkalns, R. Pekmanis-Adata un vēlākais neatkarības laika Saeimas deputāts Kr. Bungšs. Lielinieki apkaņoja šīs komitejas radīšanu kā atkāpšanos no ļeņinisma tīrajiem principiem. Tomēr strādnieku organizācijas nesekoja viņiem. Palīdzības komitejas vēlēšanas iezīmēja smagu lielinieku neveiksmi. Palīgā lieliniekiem steidzās cara gubernators Zvegincevs, kas šo svarīgo Rīgas strādnieku centru jau pēc nedēļas slēdza.

Drīz kara darbība skāra pašu Latviju. Vācu armija maijā iebruka Kurzemē un 8. maijā ieņēma Liepāju. Krievu kaņaspēks nekārtībā atkāpās, dedzinot un laupot, un ar varu dzina latviešus atstāt Kurzemi. Milzu bēgļu plūdi vēlās uz Rīgu un Vidzemi, un vairums tālāk uz Krieviju. 2. augustā krita Jelgava. Rudenī fronte beidzot nostabilizējās līnija no Ķemeriem un Slokas uz Olaini un Ikšķili, un tad gar Daugavu uz Grīvu.

Augustā krievu iestādes ievadīja Rīgas rūpniecības milzīgo evakuāciju, kas patiesība bija mežonīga Latvijas izlaupīšana. Kādos 15.000 vagonos uz Krieviju aizveda 352 rūpnīcu visas mašīnas. To skaitā Rīgas lepnumu "Feniksu", "Felzeru", "Etnu". "Unionu", Baltijas vagonu fabriku un lielo "Provodņiku". Evakuēja arī 87.000 fabriku strādnieku. Rīgu atstāja vairāk nekā puse iedzīvotāju. Kopā ar Kurzemes bēgļiem, ap 700.000 iedzīvotāju izklīda bēgļu gaitās.

Līdz ar to savu darbību pārtrauca gandrīz visas legālās strādnieku biedrības. Kādreiz tik spēcīgās Latvijas sociāldemokratijas biedru skaits. 1916. gada janvārī, saplaka

līdz 360. Rīgā vairs palika tikai 169.

Tā izbeidzās ievērojams posms latviešu strādnieku kustībā. Pirmskaŗa Rīga, ar savu pusmiljonu iedzīvotāju, rosīgo kultūras dzīvi, lielajām rūpnīcām un politiski izglītoto strādniecību, nekad vairs necēlās augšā. Lielā daļa strādnieku gāja bojā pasaules un pilsoņu kaŗa kaujās, daudzi krita par upuriem epidēmijām, daži simti tūkstoši nekad vairs neatgriezās Latvijā.

Frontei tuvojoties Rīgai. Majori nonāca frontes tiešā tuvumā, un Dubultu ģimnaziju evakuēja uz Tērbatu [Tartu]. Es nesekoju savai ģimnazijai. Kopā ar māti, 1915. gada maijā, atstāju Majorus, lai tad caur Pēterpili dotos uz Somiju. Helsinku garnizonā tolaik atradās mana tēva 462. Kolpinas kājnieku pulks, kuŗā viņš bija vecākais ārsts. Tā kaŗa vētra mani uz vairākiem gadiem atkal aizrāva svešumā.